

Populisme op zijn 18de-eeuws

Spotprent op Willem V als brakende Bacchus, 1782. Freule Constance van Lynden van Hoevelaken tilt haar rok op en biedt haar diensten aan (Rijksmuseum Amsterdam).

Waar populisten aan de poorten van de macht rammelen, wordt geheid op de man gespeeld,' zegt Eric Shiraev, hoogleraar politieke psychologie en medeorganisator van een congres over karaktermoord aan de George Mason University, net buiten Washington DC. De opkomst van politici die de samenleving verdelen in twee vijandige kampen, het 'zuivere volk' tegenover een 'corrupte elite', geeft overal verruwing te zien. Shiraev, inmiddels Amerikaan, herinnert zich als geboren Rus bijvoorbeeld de leugenachtige Russische staatsmedia; 'als je de ander door het slijk haalt om hem de mond te snoeren, ontwricht je in feite het vrije debat. Bijna niets is funester voor het fundament van onze democratie'.

Dat dit wereldwijd een urgent vraagstuk is, bevestigden tientallen wetenschappers, mediamensen en politici die aan het congres deelnamen. Indrukwekkend is het verhaal van een CNN-journaliste die als slachtoffer van karaktermoord haar baan verloor. Emotie in de zaal is voelbaar als voorzichtig vingers in de lucht gaan na haar vraag wie iets vergelijkbaars overkomen is.

De historici op het podium en in de zaal wezen op de constanten maar ook op de tijd- en cultuurgebonden factoren van het fenomeen karaktermoord, en op de cruciale invloed van de veranderende media- en communicatietechnologie. De late 18de eeuw vormt hierin een belangrijk omslagmoment, betoogde ik. Toen begonnen

op geregelde basis en in hoge oplages politieke bladen te verschijnen. De opkomst van de publieke opinie veranderde de manier van politiek bedrijven. Zo verspreidde 'proto-populist' Joan Derk van der Capellen in 1781 zijn tirade *Aan het volk van Nederland*, gericht tegen de Oranjestadhouder en zijn regentenkliek. Die hielden volgens het rebelse pamflet de toegang tot de belangrijke posities gesloten en waren de vijanden van het volk. Maar wat campagne-technisch dé perfecte aandachtstrekker bleek, was Van der Capellens persoonlijke aanval. Hij ontmaskerde Willem V als een verachtelijke losbandige dronkenlap. Zo'n sappig detail lieten de politieke spotprenttekenaars natuurlijk niet lopen. Ook de pers pikte het breed op. Oranje-aanhangers maakten op hun beurt Van der Capellen bijvoorbeeld uit voor een Cromwell (de aanvoerder van de opstand die de Engelse koning Karel I letterlijk de kop kostte).

Mijn laatste slide toonde de omslag van Pim Fortuyns publicatie *Aan het volk van Nederland* (1992); die titel was een bewuste verwijzing naar Van der Capellen met wie Fortuyn zich zei te identificeren. Thierry Baudets voorwoord bij weer een nieuwe variant op *Aan het volk van Nederland*, een pleidooi tegen de Europese Unie uit 2015, had ik ook aangestipt. Kort erop bereikte mij het nieuws over Baudets zege bij de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart. Toen hij geschiedenis studeerde, niet lang na 9/11, was het Van der Capellens conservatieve tegenstander Elie Luzac die Baudet tot nader onderzoek inspireerde. Ik volgde dezelfde opleiding, alleen was ik student na de Amsterdamse krakersrellen van de jaren '80. Waar ik gegrepen werd door het feministische golfje van de 18de-eeuwse revolutie en de strijd voor gelijke rechten van religieuze minderheden, raakte Baudet als kind van zijn tijd juist geïnteresseerd in een belangrijke criticaster van de revolutie. Nu kruist hij de degens met Mark Rutte, eveneens afgestudeerd op de patriottentijd; voornamelijk bleek die te beschaafd voor de frontale aanval op de persoon. Karaktermoord is in de 18de eeuw weliswaar ingezet vóór de democratie, maar het blijft een volstrekt oneigenlijk wapen. Om nu, in de stijl van Van der Capellen, grachtengordelgeruchten over Baudet in omloop te brengen zou daarom schandelijk zijn. Maar toegegeven, verleidelijk is het wel.

Edwina Hagen doceert geschiedenis aan de VU in Amsterdam. Als specialiste van de 18de eeuw publiceerde zij onder meer *President van Nederland. Rutger Jan Schimmelpenninck, 1761-1825* (Balans, 2012). In deze column schrijft ze over de revoluties van de 18de eeuw, en hoe die in het nu voortleven. Ze organiseert een colloquium over karaktermoord met een publiekslezing op 21 juni, 17.00 u in Amsterdam. Inlichtingen via e.hagen@vu.nl

